

Merzide perekonna hiilgus ja valu

TEKST ANU TONTS

154. hooaja esimese draamalavastusena jõuab Vanemuise suures majas publiku ette Tom Stoppardi mastaapne perekonndraama „Leopoldstadt“, milles teeb kaasa suurem osa Vanemuise draamatrupist. Näidendi lavastab Tiit Palu, lavastuse kunstnik on Lilja Blumenfeldt.

Tom Stoppard on Euroopa draamakirjanduse elav klassik, kelle näidendeid „Rosencrantz ja Guildenstern on surnud“, „Arkaadia“, triloogiat „Utopia rannik“ ja mitmeid teisi on nautida saanud ka Eesti teatripublik. „Leopoldstadt“ on kogenud kirjaniku (sündinud aastal 1937) seni viimane näidend, mille maailmaesietendus toimus 2020. aastal Londoni West Endis, lavastajaks nimekas Patrick Marber.

„Leopoldstadt“ on kirjanik Tom Stoppardi jaoks väga isiklik lugu. See on vana mehe pöördumine oma juurte juurde, millest ta kuni kuuekümnendate eluaastateni midagi ei teadnud. Näidend ei ole küll üksüheselt autobiograafiline, ent kirjaniku elulugu lähemalt uurides on selge, et sellesse loosse on põimitud palju isiklikku.

Tom Stoppardi sünninimi on Tomáš Sträußler, ta on sündinud Tšehhoslovakkias, kust tema juutidest vanematel tuli koos väikeste lastega natside okupatsiooni eest põgeneda. Pere sattus esmalt Singapuri ja seejärel Indiasse, kus Stoppardi sõjakeerises leseks jäänud ema abiellus Briti ohvitseri Kenneth Stoppardiga. 1946. aastal kolis pere Suurbritanniasse ning selleks hetkeks juba Tom Stoppardi nime kandev poiss kasvatati üles nagu iga teine inglane. Stoppardi ema ei soovinud valusat minevikku meenutada ning tahtis, et tema lapsed tunneksid end oma uuel kodumaal võimalikult hästi.

Pärast ema surma teadvustas vananev kirjanik aina enam oma juudi päritolu ning külastas 1990. aastatel esimest korda ka Tšehhoslovakkia. Ta

***Stoppardi kirjutatud lugu algab
1899. aastal Merzide pere elutoas,
kus valmistatakse jõuludeks.
Näidendi jooksul näeb see tuba
erinevaid aegu ja inimesi, armastust
ja lahkuminekuid, sügavat rõõmu
ja traagikat.***

sai teada, et kõik tema neli vanavanemat ja paljud teised sugulased hukkusid hävituslaagrites. Aina tihedamini pöördusid mõtted rahvuskaslastele, neile Ida-Euroopa juutidele, kellel ei õnnestunud kokku tõmbuvast silmusest tema kombel põgeneda. Mis neist sai?

Üha rohkem hakkas terve elu end inglasena tundnud kirjanikule tunduma, et ta peab midagi nende heaks tegema – ta peab neist kirjutama. 1994. aastal nägi Stoppard Prahast esimest korda oma perekonna fotoalbumit ja tundis end süüdlasena, et on elanud terve elu, tundmata huvi nende inimeste saatuse vastu. Ta ei tundnud neist kedagi, tema mälus polnud isegi elusat pilti oma isast, ent tunne, et ta on neile inimestele midagi väga võlgu, aina süvenes.

Stoppard hakkas lugema raamatuid holo-kaustist ja uurima Euroopa juutluse ajalugu, jõudes sel moel ka Viini juudi kogukonna saatuse seni. Ta luges Arthur Schnitzleri näidendeid ja Stefan Zweigi „Eilset maailma“, tutvus paljude memuaaridega ja suhtles oma juudi rahvusest tuttavatega, kes rääkisid talle enda perekonnalugusid. Tasapisi hakkas küpsema uus näidend

„Leopoldstadt“, mis räägib ühe rikka ja rohkearvulise Viini juudidiperekonna loo läbi poole sajandi: näidend algab aastal 1899 ja jõuab välja 1955. aastasse. Leopoldstadt, nimi, mis andis näidendile pealkirja, on tänini Viinis alles olev linnaosa, kus ajalooliselt elasid juudid.

Stoppardi kirjutatud lugu algab 1899. aastal Merzide pere elutoas, kus valmistatakse jõuludeks. Näidendi jooksul näeb see tuba erinevaid aegu ja inimesi, armastust ja lahkuminekuid, sügavat rõõmu ja traagikat. Merzid ei ela enam Leopoldstadtis, nad on jõukad ja kolinud sealt prestiižikale Ringstrassele. Kultuurses Viinis ei näi rahvus ja usk enam nii olulistena kui provintssides. Suures peres on nii katoliiklasi, protestante kui judaiste. Lapsed on ristitud ja mõni neist samal nädalal ka ümber lõigatud. Nende hulgas on tööstureid, juriste, akadeemikuid, muusikuid, arste, psühhoanalüütikuid jne. Nad tähistavad nii kristlikke kui ka juutide tähtpäevi. Nad on austrialased, Viini linna uhked ja täieõiguslikud elanikud. Ja siis juhtub see, mis juhtub ...

Lavastus jõuab Vanemuise suure maja lavale 16. septembril.

Vastab lavastaja Tiit Palu:

Kas selline näidend nagu „Leopoldstadt“ on tänapäeval aktuaalne, kõnetab see meie aega ja inimesi?

Meil ei ole mujalt kinni hoida kui mineviku õppetundidest. See suur perekonnalugu, mille taustaks on Euroopa kultuur ja XX sajandi ajaloo olulisimad sündmused, võiks meid panna mõtlema sellest, mis on elus tähtis ja milline on meie vastutus eelnevate ja tulevaste põlvkondade ees. Näidend algab impeeriumi hiilgavas pealinnas Viinis ajastul, mil maailm näib olevat valmis saanud ja pimedad ajad igaveseks seljatatud. Ometi on halvim alles ees ja see puudutab kõiki Leopoldstadtiti inimesi. Kas keegi meist julgeks tänapäeval arvata, et meie praegune stardipunkt mis tahes hetkel on parem kui Stoppardi näidendis?!

Kui palju peab nii mastaapse näidendi lavastamiseks tegema ettevalmistustööid ja millised need on?

Muidugi tuleb lugeda ja vaadata kõike, mis võimalik. Stoppard on öelnud, et teda ajaks hulluks mõte, et ta ei saaks tutvuda absoluutselt kõigega, mis teda huvitava teema kohta on üldse olemas. Ehkki lõpuks kasutab ta tekstis ainult murdosa sellest. Tõe huvides on vajalik teada, kuidas asjad olid, ehkki lavategelikkuses on esiplaanil tege- laste suhted ning nende elurõõmud ja -mured. XX sajandi alguse meeleolud ja suunad teaduses ja kultuuris on põnev teema, mille kohta on palju materjali, ka eesti keeles. Ja loomulikult tasub külastada Viini, käia neil tänavatel ja muuseumides, seda kavatseb suur osa „Leopoldstadtiti“ trupi näitlejatest suve jooksul ka teha.

Tekst on kirjutatud 2023. aasta maikuuks.